

สารบัญ

หน้า

พระราชโอรสถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ให้ทรงวินิจฉัยว่า โทรมเลขฉบับใด
ควรจะได้รับการถ่ายทอดสู่สาธารณะชน หรือควรถือเป็นการส่วนพระองค์ (ท) ๑

พระราชปติญาณสมათานสามประการก่อนเสด็จประพาสยุโรป (ท) ๓

หนังสือจากราชทูตสยามประจำกรุงเบอร์ลิน ลงวันที่ ๑๕ เมษายน ร.ศ. ๑๑๖ กราบทูล
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทววงศ์ ราชงานการเฝ้าพระเจ้ากรุงเดนมาร์ก เรื่อง
พระองค์เจ้าจิระประวัติทรงสำเร็จการศึกษาจากประเทศเดนมาร์ก งานเลี้ยงอำลา
และกำหนดวันเสด็จถึงประเทศเดนมาร์ก (พ) ๕

พระราชโอรสจากเมืองเอเดนถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๑
พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๖ ทรงปรารภว่า รู้สึกไม่สบาย และอดขาดแคลนบนเรือ (ท) ๑๖

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๑๒) จากเมืองเวนีส์ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ
ลงวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๖ ทรงเล่าเรื่องเมืองเวนีส์และประเทศอิตาลี (พ) ๑๘

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๑๗) จากเมืองเยนีวาถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ
ลงวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๖ ทรงเสด็จมิวเซียมและห้างนาฬิกาสวิส (พ) ๒๙

พระราชโอรสจากเมืองเยนีวาถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๒๒
พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องการเสด็จประพาสทะเลสาบเลอมง (ท) ๓๓

พระราชโอรสจากเมืองเยนีวาถึงพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรฯ ลงวันที่
๒๕ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๖ ให้จัดหาหนังสือไบเบิลฉบับภาษาไทยเพื่อมอบให้แก่
มิวเซียมเมืองเยนีวา (ท) ๓๗

พระราชโอรสจากเมืองเยนีวาถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๒๕
พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๖ ทรงเล่าถึงการเสด็จประพาสไร่ใกล้เมืองเบอร์น (ท) ๔๓

พระราชโอรสจากเมืองเยนีวาถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๒๖
พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องพิธีรับเสด็จที่เมืองเบอร์น (ท) ๔๕

พระราชโทรเลขหกฉบับ ไม่ปรากฏว่าลงวันที่และส่งจากเมืองใด ทรงวิตกที่ไม่ได้รับ
ข่าวจากกรุงสยาม (ท) ๕๘

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๒๐) จากโรงแรม เดอ ลา เป เมืองฟลอเรนซ์ ถึงสมเด็จพระนางเจ้า
เสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องศิลปิตาเลียน และช่างเขียน
อิตาเลียนวาดพระรูปถวาย (พ) ๕๙

พระราชโทรเลขจากกรุงโรม ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๓ มิถุนายน
ร.ศ. ๑๑๖ ทรงเล่าเรื่องการเสด็จพระราชดำเนินถึงกรุงโรม ประเทศอิตาลี (ท) ๕๙

พระราชโทรเลขจากสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว ณ กรุงโรม ลงวันที่ ๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ ทรงรายงานเรื่องที่ประชุมที่ปรึกษา
ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินที่กรุงเทพฯ เสนอให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ประเทศรัสเซียก่อนประเทศฝรั่งเศส (ท) ๖๒

พระราชโทรเลขจากสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว ณ กรุงโรม ลงวันที่ ๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ ทรงรายงานเรื่องที่ประชุมที่ปรึกษา
ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินที่กรุงเทพฯ เสนอให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ประเทศรัสเซียก่อนประเทศฝรั่งเศส (ภาษารัสเซีย) (ท) ๖๕

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๒๑) ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ จากพระราชวัง
กิรินาล กรุงโรม ลงวันที่ ๗ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องราชสำนักอิตาลี (พ) ๖๖

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๒๒) ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ จากไฮเติล
คอนติเนนตัล เมืองฟลอเรนซ์ อิตาลี ลงวันที่ ๘ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องพระเจ้า-
แผ่นดินและพระมเหสีแห่งอิตาลี พระราชทานของขวัญแด่สมเด็จพระราชินีนาถ
แห่งสยาม (พ) ๗๕

พระราชหัตถเลขาจากโรงแรมรอยัล เดอ ลา เป ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ
ลงวันที่ ๑๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องกรณีความขัดแย้งทางการเมืองกับประเทศ
ฝรั่งเศส (พ) (เอกสารจากไมโครฟิล์ม หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรุงเทพฯ) ๗๗

พระราชโทรเลขจากสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ตอบพระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวเรื่องกรณีความขัดแย้งทางการเมืองกับประเทศฝรั่งเศส ไม่ปรากฏวันที่ส่ง (ท)
(เอกสารจากไมโครฟิล์ม หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรุงเทพฯ) ๘๑

หนังสือขอพระทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแต่พระเจ้าอุมแบร์โตแห่งประเทศ
อิตาลีจาก เมืองฟลอเรนซ์ ลงวันที่ ๑๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ (ม)

๘๒

หนังสือตอบของพระเจ้าอุมแบร์โตแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจากเมืองเนเปิล
ลงวันที่ ๑๗ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ (ม)

๘๔

พระราชหัตถเลขาจากโรงแรมบาวเออร์ เมืองมิวนิค ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภา-
ผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๑๘ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องการเข้าเฝ้าสมเด็จพระสันตะปาปา
ณ สำนักวาติกัน (ม)

๘๖

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๓๑) จากเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ส่งจาก
สถานทูตสยามประจำกรุงลอนดอน ลงวันที่ ๒๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ ทรงเล่าถึง
การร่วมฉลองในพิธีอุปถัมภ์ของพระนางเจ้าวิคตอเรีย (พ)

๑๑๔

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๒๙) จากวังฮอฟบวร์ก กรุงเวียนนา ถึงสมเด็จพระนางเจ้า
เสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๒๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องเข้าเฝ้าสมเด็จพระราชินี
แห่งกรุงเดนมาร์ก (พ)

๑๒๒

พระราชโทรเลขจากกรุงเวียนนา ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๒๓
มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ ทรงเล่าถึงพิธีรับเสด็จที่จักรพรรดิแห่งออสเตรียจัดถวาย และ
การเข้าร่วมพิธีอุปถัมภ์ของพระนางเจ้าวิคตอเรียขององค์มกุฎราชกุมารแห่งสยาม ณ
กรุงลอนดอน (ท)

๑๓๒

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๓๐) จากวังฮอฟบวร์ก กรุงเวียนนา ถึงสมเด็จพระนางเจ้า
เสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ ทรงเล่าเรื่องเข้าเฝ้าจักรพรรดิ
แห่งออสเตรีย ทรงเยี่ยมสุสาน และดูละครฝรั่ง (พ)

๑๓๖

พระราชโทรเลขจากกรุงเวียนนาถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๒๕
มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องเสด็จทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์ศิลปะ และโรงเรียนสอนขี่ม้า
สเปนซ์ (ท)

๑๔๔

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๓๑) จากกรองด์โฮเต็ล อุงกาเรีย กรุงบูดาเปสต์ ถึงสมเด็จพระ
นางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๒๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องการเสด็จประพาส
แม่น้ำดานูบ คาเลนแบร์ก และพระราชปรารภที่จะส่งองค์มกุฎราชกุมารแห่งสยาม
ไปช่วยในงานอุปถัมภ์แห่งการครองราชย์ของจักรพรรดิออสเตรีย (พ)

๑๔๙

- พระราชโทรเลขจากกรุงบูดาเปสต์ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๒๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องได้รับถวายม้าเป็นของขวัญจากจักรพรรดิแห่งออสเตรีย (ท) ๑๕๔
- พระราชโทรเลขถึงกรมพระยาดำรงฯ ลงวันที่ ๒๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ ให้จัดส่งสัตว์ (ช้าง, นกยูง) ถวายจักรพรรดิแห่งออสเตรียผ่านทางกงสุลออสเตรียประจำสิงคโปร์ (ท) ๑๕๖
- พระราชโทรเลขจากสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ แสดงความพอพระทัยในการต้อนรับของ ประเทศออสเตรีย และการต้อนรับมกุฎราชกุมารแห่งสยาม ณ กรุงลอนดอน (ท) ๑๕๗
- พระราชโทรเลขจากสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๙ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ ทรงรายงานเรื่องการดูแลม้าของขวัญ จากจักรพรรดิแห่งออสเตรีย และทูลเรื่องอาการประชวรของเจ้าฟ้าประชาธิปก และเจ้าฟ้าอภัยวงศ์ (ท) ๑๕๘
- พระราชโทรเลขจากกรุงบูดาเปสต์ ฮังการี ถึงพระองค์เจ้าเทววงษ์ฯ ลงวันที่ ๓๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ ทรงกังวลเรื่องพระสุขภาพของเจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์และสมเด็จพระราชินีนาถรวมทั้งการบริหารกิจการบ้านเมืองในประเทศสยาม (ท) ๑๖๑
- พระราชหัตถเลขา (ที่ ๓๔) จากโฮเต็ลอุงกาเรีย เมืองบูดาเปสต์ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๒๙ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ พระราชปรารภเรื่องข้าราชการผู้ตามเสด็จ (พ) ๑๖๓
- พระราชหัตถเลขา (ที่ ๓๕) จากโฮเต็ลอุงกาเรีย เมืองบูดาเปสต์ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๒๙ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ ทรงเล่าถึงจักรพรรดิแห่งออสเตรีย (พ) ๑๖๙
- พระราชโทรเลขจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงกรมพระยาดำรงฯ จากเมืองบูดาเปสต์ ลงวันที่ ๓๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ ทรงแสดงความห่วงใยในข่าวกรณีหมู่บ้านชายแดนไทยติดกับเขตปกครองของฝรั่งเศสถูกโจมตี และองค์บีช็อบถูกสังหาร (ท) ๑๗๔
- พระราชโทรเลขจากกรุงโคเปนฮาเกนถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๒ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องพิธีรับเสด็จของราชสำนักเดนมาร์ก (ท) ๑๗๖
- โทรเลขจากกรมหลวงเทววงษ์ฯ ถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๓ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖ ตอบข่าวเรื่องความขัดแย้งระหว่างสยามกับฝรั่งเศส กรณีหมู่บ้านชายแดนไทยติดกับเขตปกครองของฝรั่งเศสและองค์บีช็อบ (ท) ๑๗๘

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๓๗) จากพระราชวังลาเซียนกิ เมืองวอร์ซอ ลงวันที่ ๒ ๑๗๙
กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องพิธีรับเสด็จของกษัตริย์โปแลนด์ และพระราชโทรเลขจาก
จักรพรรดิแห่งรัสเซีย (พ)

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๓๗) จากพระราชวังลาเซียนกิ เมืองวอร์ซอ ลงวันที่ ๒ ๑๘๕
กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องพิธีรับเสด็จของกษัตริย์โปแลนด์ และพระราชโทรเลขจาก
จักรพรรดิแห่งรัสเซีย (ภาษารัสเซีย) (พ)

พระราชโทรเลขจากพระราชวังเพเทอร์โฮฟถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ๑๘๙
ลงวันที่ ๕ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องทรงเข้าเฝ้าองค์จักรพรรดินีแห่งรัสเซียและ
พระประยูรญาติ พร้อมองค์พระอนุชาแห่งพระเจ้ากรุงเดนมาร์ก (พ)

พระราชโทรเลขจากพระราชวังเพเทอร์โฮฟถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ๑๙๒
ลงวันที่ ๕ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องทรงเข้าเฝ้าองค์จักรพรรดินีแห่งรัสเซียและ
พระประยูรญาติ พร้อมองค์พระอนุชาแห่งพระเจ้ากรุงเดนมาร์ก (ภาษารัสเซีย) (พ)

พระราชโทรเลขจากพระราชวังเพเทอร์โฮฟถึงพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศร์ฯ ๑๙๕
ลงวันที่ ๕ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องจักรพรรดิแห่งรัสเซียรับจะทรงช่วยประสาน
ความเข้าใจระหว่างสยามกับฝรั่งเศส (ท)

พระราชโทรเลขจากพระราชวังเพเทอร์โฮฟถึงพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศร์ฯ ๑๙๗
ลงวันที่ ๕ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องจักรพรรดิแห่งรัสเซียรับจะทรงช่วยประสาน
ความเข้าใจระหว่างสยามกับฝรั่งเศส (ภาษารัสเซีย) (ท)

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๕๑) จากพระราชวังเพเทอร์โฮฟ ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภา ๑๙๙
ผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๑ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องความสัมพันธ์กับราชสำนักรัสเซีย
และเจ้าชายฮันส์ พระอนุชาแห่งพระเจ้ากรุงเดนมาร์ก กำหนดการเดินทางมากรุงเทพฯ
ของพระภคินีแห่งจักรพรรดิรัสเซียในปี ค.ศ. ๑๘๙๘ (ร.ศ. ๑๑๗) (พ)

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๕๑) จากพระราชวังเพเทอร์โฮฟ ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภา ๒๐๑
ผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๑ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องความสัมพันธ์กับราชสำนักรัสเซีย
และเจ้าชายฮันส์ พระอนุชาแห่งพระเจ้ากรุงเดนมาร์ก กำหนดการเดินทางมากรุงเทพฯ
ของพระภคินีแห่งจักรพรรดิรัสเซียในปี ค.ศ. ๑๘๙๘ (ร.ศ. ๑๑๗) (ภาษารัสเซีย) (พ)

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๕๒) จากเมืองเฮลเซน เฮอร์มนี ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภา-
ผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๕ กันยายน ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องการทำงานของข้าราชการสยาม (พ)

๒๕๒

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๕๓ มาคราวเดียวกับที่ ๕๒) จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๕ กันยายน ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องท่าทีของ
จักรพรรดิแห่งเยอรมนี และข้อเสนอเกี่ยวกับองค์พระจักรพรรดิเรื่องทูตเยอรมันที่ส่งมาประจำ
ณ ประเทศสยาม (พ)

๒๕๔

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๕๔) ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ จากพระราชวัง
วังเฮท โล ประเทศฮอลแลนด์ ลงวันที่ ๗ กันยายน ร.ศ. ๑๑๖ ทรงเล่าถึงพิธีรับเสด็จ
ที่กรุงเฮก (พ)

๒๖๓

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๕๖) ถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ จากกรุงปารีส
ลงวันที่ ๑๑ และ ๑๒ กันยายน ร.ศ. ๑๑๖ เรื่องการเสด็จประเทศฝรั่งเศส และ
ประชาชนฝรั่งเศส (พ)

๒๖๕

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๕๘) จากไฮเติล เดอ ปารีส เมืองมอนติ คาร์โล ถึงสมเด็จพระ
นางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๒๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๖ ทรงเล่าถึงการเสด็จเมือง
มอนติ คาร์โล ประเทศสเปนและประเทศโปรตุเกส (พ)

๒๗๑

พระราชหัตถเลขา (ที่ ๕๘) จากไฮเติล เดอ ปารีส เมืองมอนติ คาร์โล ถึงสมเด็จพระ
นางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ลงวันที่ ๒๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๖ ทรงเล่าถึงการเสด็จเมือง
มอนติ คาร์โล ประเทศสเปนและประเทศโปรตุเกส (ภาษาโปรตุเกส) (พ)

๒๗๖

ภาคผนวก

LXXIII

บรรณารักษ์ คณะทำงาน ผู้แปล และที่ปรึกษา

CXXXIII

กิตติกรรมประกาศ

CXLIX